

Bacsóné Pelcz Mária

Egészségnevelő csoport Tökölön

2008 nyarán zártam sorban a harmadik egészségnevelő csoportot a Fiatalakörúak Büntetés-végrehajtási Intézetében, Tökölön. Ez inspirált arra, hogy átgondoljam, magamnak is rendszerezem eddigi tapasztalataimat. Úgy érzem: az előző csoportokkal dolgozva sokat tanultam, eredeti elképzeléseim is sokat változtak, új alakot öltöttek. A felbukkanó nehézségek, a kezdeti kudarcélmények, valamint az aktuális csoport tagjait foglalkoztató problémák feloldása egyre inkább határozottabbá, ugyanakkor rugalmasabbá is tettek – mint csoportvezetőt.

Ezen írás keretein belül nincs módom – nem is áll szándékomban – az egyes csoportok tematikáját részletesen ismertetni, csupán a számomra legemlékezetesebb foglalkozásokat, tanulságos eseteket szeretném az olvasókkal megosztani.

Az első két csoport közti alapvető különbség a csoportok vezetési stílusában, valamint a tagok kiválasztásának szempontjaiban érhető tetten. Az első csoporttal 2004 áprilisában kezdtem meg a munkát. Résztvevői az akkori általános iskola 7-8. összevont osztályának tanulói voltak. A csoport induláskor 8 főt számlált, hozzájuk csatlakozott 3 tálalós, akiknek kulcsszerepet szántam: úgy gondoltam, hogy ők azok, akik a körleten mindenkivel találkoznak, így a hallott és átélt tapasztalataikat – mint „hírvivők” – a legtöbb fiatalokú fogvatartottal meg tudják osztani. Amikor viszont megkezdődött a tagok kimaradása, féltem, hogy a csoport működésképtelenné válhat, és nem tudom megvalósítani eredeti elképzeléseimet, a foglalkozásokon való részvételt kötelezővé tettem. Így megmaradt egy stabil mag, az-az általában 6-8 fő, akikkel eredményesen tudtunk végig dolgozni. A második csoporttal való munkát egy évvel később, 2005 tavaszán kezdtem meg, ezúttal már egy demokratikusabb vezetési stílus és légkör kialakítása, illetve megtartása mellett. A részvételt 8. osztályt végzett fiatalakörúaknak ajánlottam fel, akik önként dönthettek arról, hogy a csoport tagjai kívánnak-e lenni. A csoport végig nyitott volt: aki menet közben ki akart maradni, az meglehetett, de szándékát nem nekem, hanem a tagoknak kellett bejelentenie. A szabály az volt, hogy később már nem „táncolhatott vissza”. Mindenki hozhatott új tagot a csoportba, ha az illető ismerte az új embert, viselkedéséért felelősséget tudott vállalni, és ha a tagot a csoport is elfogadta. Ekkor is akadtak néhányan, akik meggondolták magunkat, és kimaradtak, de az újonnan csatlakozókkal mégis viszonylag állandó maradt a létszám.

A harmadik csoport, amelynek tagjaival 2007 novemberétől 2008. július végéig dolgoztunk együtt, egy igazi vegyes csoport volt. Tagjai között egyaránt megtalálható volt jogerős fogházas, börtönös, nem jogerős, illetve előzetesen fogvatartott fiatal. A tagok kiválasztásánál szempontként a személyiség jellemzőit helyeztem előtérbe. Intézetünk pszichológusa segítségével olyan fiúkat válogattam össze, akiknél alkalmazkodási nehézséget, kötődési zavart, fel nem dolgozott, elhúzódó gyászreakciót, az áldozat típusba tartozó személyiségjegyeket figyeltünk meg. A korábbiakkal ellentétben nem vettem

szigorúan az iskolai végzettséget, így a csoportba került egy 5-ikes, egy 7-ikes, néhány 8. és 9. osztályos, valamint 11. osztályt végzett és egy érettségizett fiatal.

Először az előzetesek közül szabadultak ketten, majd két, jogerős ítélettel rendelkező fiataalt másik intézetbe szállítottak, egy fiút én zártam ki a csoportból a viselkedése miatt, azután jogerős összbüntetés következményeként lett egy fő azonnali szabaduló. A csoporttagok számának rohamos csökkenése teljesen bizonytalanná tett. Azon aggódtam, vajon maradnak-e annyian, hogy a csoport a tervezett ideig működőképes maradjon. Szerencsére maradt egy 5 fős mag, akikkel nagyon jól tudtunk tovább dolgozni. Tanulság számomra, hogy ha legközelebb ismét vegyes csoportot szervezek, akkor előre át kell gondolnom, hogy időközben hányan lehetnek potenciális szabadulók ahhoz, hogy a további munkához elegendő tag maradjon.

Ez a csoport is azt bizonyította számomra, hogy az előzetesekkel való foglalkozás mennyire fontos, hiszen ők a nap nagy részében zárva vannak, csak a zárkatársaikkal tudnak beszélgetni, akik hozzájuk hasonlóan bizonytalanságban élnek. Gyakran azért várják a következő tárgyalást, mert az ügyvéd szabadlábra bocsátás lehetőségét ígérte, de ha a bíró másként dönt, a csalódás óriási. Ilyen esetekben nagyon hasznos, ha a csoport segít elfogadni a megváltoztathatatlant, és a fiatalok azonnal tapasztalhatják, hogy nincsenek egyedül.

A foglalkozásokon klasszikus csoport-ülésrendben – zárt körben – foglaltunk helyet. Érdekes volt számomra megfigyelni, hogy a résztvevők hová, ki mellé ülnek szívesen. Volt például, aki mindig mellettem érezte magát biztonságban, és volt, aki mindig velem szemben helyezkedett el.

Mind a három csoportnál meghatároztunk bizonyos működési, viselkedési szabályokat. Az első esetben ezeket én ajánlottam meg, és a tagok szavazással döntötték el, hogy mely szabályok fogadhatók el számukra. Az ily módon felállított csoportnormákat kézfogással „szentesítették” (Kézet adsz rá?). A másik két alkalommal a csoport maga választhatta meg saját viselkedési normáit. Segítségképpen 15 pontból álló szabálymintát adtam a fiúk kezébe, és azt kértem, hogy közösen válasszák ki azt az 5 szabályt, melyet magukra nézve a legfontosabbnak tartanak, s amelyeket majd kötelezően be is tartanak. Mivel egymás előtt mindannyian nehezen nyílnak meg, és félnek hogy a csoporton belül elhangzottakkal a zárkában társaik visszaélhetnek, szinte a legfontosabbnak azt tartották, hogy a csoportnormák között szerepeljen a titoktartás, illetve az, hogy egymást kigúnyolni, kinevetni tilos. A következő találkozásra az egyik önként jelentkező, rajzolni szépen tudó résztvevő egy plakátot készített a választott szabályokról, melyet aztán mint szerződést a tagok kézjegyükkel láttak el. A későbbiekben elég volt a kiakasztott plakátra csak rámutatni, ha fegyelmezní kellett.

A foglalkozásokon feldolgozásra kerülő témák összeállításakor lehetőséget kaptam arra, hogy mindent a saját elképzeléseim szerint dolgozzak ki. A testi egészség megőrzéséhez tartozó témákhoz felhasználtam az EQUIP program ideillő anyagát, kiegészítve néhány, a börtönben leggyakrabban előforduló fertőzés (pl. rüh, gomba, pyoderma, Hepatitis, HIV) ismertetésével, megelőzésük lehetőségeivel. A test és a lélek egységének elvét alapul véve fontosnak tartottam a „lélek rejtelseinek” megismerését: a pozi-

tív és negatív érzelmeinkről, indulatainkról, a mások vagy épp önmagunk ellen irányuló agresszióról való beszélgetéseket. Ezekhez saját élményeimből is merítettem, illetve a feldolgozást segítő játékokat, gyakorlatokat, a témát bevezető történeteket, verseket magam válogattam össze. Szívesen használtam az Ótestamentum tanulságos elbeszéléseit, Jézus példabeszédeit, a magyar, illetve a világirodalom témához illő darabjait.

Rendszerint – miután a csoport egyik tagja vagy én felolvastam a kiválasztott művet – megbeszéltük, hogy az miről is szólhat, egy adott szereplő vajon miért viselkedett/cselekedett úgy, ahogy. Ezután mindenki elmondta, hogy melyik szereplővel tud azonosulni, kivel ért egyet, és miért. Ekkor már észrevétlenül mindenki magáról beszélt. Gyakran el is játszották a történetet, az így vált valódi saját élménnyé, „átszűrtek” magukon a szituációt. Egyik alkalommal, a tékozló fiú történetének eljátszása után azt kérték, hogy had szójék tovább a történetet, majd a legszimpatikusabb variációt saját örömeikre előadták.

Sohasem ragaszkodtam szigorúan a saját elképzeléseimhez, ha azt éreztem, hogy a csoportot valami erősen foglalkoztatja, először arról beszélgettünk. Ez fordult elő akkor is, amikor a második csoportból az egyik fiú a foglalkozás előtt néhány nappal „falcolt”, és a többiek nem értették az okát. Kiderült, hogy a fiú így akarta magára felhívni a figyelmet, és elérni, hogy másik zárkába kerülhessen. A tagok maguktól szólították meg ezt a fiút, és tanácsokkal látták el, hogyan lehetett volna (hogyan kellene ezután) önkárosítás, illetve a környezet manipulálása nélkül segítséget kérni. Éppen ez az eset adta a témát a következő csoportfoglalkozásra, amikor is azt vitattuk meg: elveheti-e az egyik ember a másik ember vagy önmaga életét, lehet-e az ilyenfajta cselekedetre elfogadható indok.

A csoportjaimmal mindig megünnepeltük a karácsonyt és a húsvétot. A decemberi készülődés során karácsonyi dalokat énekeltünk, a fiúk maguk készítettek adventi koszorút, és hogy az ünnep „igazi” legyen, a süteményt magam sütöttem hozzá. A közös ünneplés, az ajándékozás több fiút megérintett. Volt, akinek a családi együttléteket idézte, de volt, aki azt mondta, hogy otthon még nem volt igazi karácsonya. Mivel ismereteik rendkívül hiányosak voltak, az ünnepeinkhez kapcsolódó népszokásokat, hagyományokat is fontosnak tartottam felidézni. Megbeszéltük, mikor mit ünneplünk, kire emlékezünk a karácsonyi, majd a húsvéti ünnepkör kapcsán.

Mikorra a testi egészség témáit elhagytuk, és a közös ünnepléseknek is köszönhetően a csoporttagok egyre jobban megismerték egymást, kialakult egy bizalmasabb, oldottabb légkör. Így, amikor már az érzelmeik kerültek szóba, volt annyi közös csoport-élmény a résztvevők háta mögött, hogy nem érezték: idegenek előtt kell megnyílniuk. Általában azt tapasztaltam, hogy a fiúk nincsenek tisztában érzéseikkel, vagy épp nem tudják megfogalmazni, hogy bizonyos szituációkban mit éreznek, cselekvéseiket mi motiválja. Gyakran csak úgy fogalmaznak, „jó” vagy „rossz”, amit éreznek. Indulataikat nem képesek koordinálni, szocializált formában kiélni, így a körleteken gyakoriak a verekedések, a rongálások vagy épp a „falcolás” – mint a feszültségoldás általuk ismert formái. Önismeretük megdöbbenően alacsony, az önmagukról alkotott kép igen negatív. Amikor azt az egyszerű feladatot kapták, hogy írják össze 10 jó tulajdonságu-

kat, többen kétségbe esve bizonygatták, hogy nekik nincsen annyi, vagy csak rossz tulajdonságuk van. Nyilván előéletük és az itteni, a börtönön belüli megítélésük is a „rosszfiú” képét erősíti bennük. Ezért a következő feladatban azt kértem, hogy párban dolgozva egymás jó tulajdonságait írják össze. Így az (ön)értékelési feladat egyfajta pozitív viszszejelzéssel, ha úgy tetszik, dicsérlettel is párosult. Aztán a következő kérdés már az volt: „A két kép, azaz hogy te önmagad hogyan látod, illetve hogy téged mások hogyan látnak, megegyezik-e?”. Folytatva a kérdéseket: „Ha eltérőek, tudod-e a két véleményt egymáshoz közelíteni?”, „Melyiket tudod inkább elfogadni?”, „Hogyan érint, hogy más jobbnak lát, mint te önmagadat?”. Mindezekre azért volt szükség, mert – megítélésem szerint – a reális, illetve a pozitív önértékelés kialakítását csak saját élményen keresztül lehetségs befolyásolni.

Segítségképpen egy-egy követhető minta, értékes emberi tulajdonság bemutatásához, felismeréséhez és elfogadásához – több alkalommal – számomra kedves és sokatmondó filmet vetítettem le. Ilyen volt például a *Jövő kezdete*, a *Good Will Hunting* vagy a *Szitakötő*, melyek szinte megbabonázták a fiúkat. Az egyes szereplőkkel hasonlóságot felfedezve vagy azonosulva magukat is képesnek tarthatták, hogy megváltozzanak, jobba, többé, sikeresebbé váljanak.

A fiatalokú fogvatartottakra jellemző az eltérő kulturális, anyagi, szociális, érzelmi és egészségi háttér; általános az aluliskolázottság, illetve a nem megfelelő szocializáció. Ez indokolja és teszi szükségessé a velük való sokoldalú foglalkozást. A börtönön belüli nevelői munka egyik nehéz, de sarkalatos pontjának éppen ezt tartom.

Igyekszem az eddigi tapasztalataimat rendszerezve, újragondolva a 2008 őszére tervezett következő csoportban is hasznosítani, valamint új ötletekkel, témákkal, gyakorlatokkal a foglalkozásokat tovább színesíteni. Hiszem, hogy – bár minden csoport más – a résztvevők egyre többen lesznek képesek adni és kapni, itt a börtönben és majd a szabad életben is.